182393 - Gayrimüslimlere Zekât Vermenin Hükmü ve Ömer bin Abdülaziz'in Bu Konudaki Uygulaması

Soru

Eğer Müslüman fakirler zekâta muhtaç değilse, yani İslam toplumu kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsa, zekâtın gayrimüslimlere verilmesi caiz midir? Eski İslam devletlerinde toplumun refah içinde olduğu, herkesin devletten faydalandığı bir durumdan bahsediliyor. Örneğin, Libya ve Tunus valilerinin Halife Ömer bin Abdülaziz'e, fakir bulamadıkları için zekâtı kime vereceklerini sordukları anlatılıyor. Halife onlara, Hristiyan ve Yahudi fakirlere vermelerini, eğer onlar da almazsa zekâtın pazara konulup ihtiyacı olanların almasını söylemiştir. Ancak kimse almayınca Halife Ömer, bu parayla kölelerin satın alınıp Allah rızası için azat edilmelerini emretmiş. Bu bağlamda, gayrimüslimlere zekât vermek caiz midir?

Detaylı cevap

Allah'a hamd olsun.

Birincisi:

İslam âlimleri; fakir, miskin, borçlu veya yolda kalmış olan gayrimüslimlere zekât verilmesi konusunda iki görüşe sahiptir:

Birinci Görüş:
Âlimlerin cumhuruna göre, farz olan zekât, gayrimüslimlere verilmez. Zekâtını bir kâfire veren kişinin zekâtı geçerli sayılmaz; bu durumda zekât hâlâ Müslüman fakirlerin hakkı olarak borç olarak kalır. Hatta bazı âlimler bu konuda icma (görüş birliği) olduğunu ifade etmişlerdir.

İbn Münzir r.h, şöyle der:
"Zimmiye (İslam devleti vatandaşı olan gayrimüslim) zekâttan hiçbir şey verilmez." (İbn Münzir, *İcma*, s. 8).

İbn Kudame r.h da, bu görüşü destekler ve şöyle der:
"Malların zekâtının kâfire veya köleye verilmesi caiz olmadığı konusunda âlimler arasında bir ihtilaf yoktur." (İbn Kudame, *el-Muğni*, 2/487).

Bu görüşün delili, İbn Abbas'tan nakledilen bir hadistir. Rasulullah Sallallahu Aleyhi Vesellem, Yemen'e gönderdiği sahabisine şöyle demiştir:
"Onlara bildir ki, Allah onların mallarından bir sadaka farz kılmıştır; zenginlerinden alınır ve fakirlerine (geri) verilir." (Buhari, 1395; Müslim, 19).
Burada geçen "fakirlerine" ifadesinden, Müslüman fakirlerin kastedildiği anlaşılmaktadır.

İmam Nevevî r.h, bu konuda şöyle der:
"Bu hadiste, zekâtın kâfire verilmesinin caiz olmadığı belirtilmiştir." (*Şerh Müslim*, 1/197).

İkinci Görüş:
Bazı âlimler, zekâtın gayrimüslimlere verilmesini caiz görmüşlerdir. Bu görüş, Zührî, İbn Sîrîn ve Hanefî mezhebinden Züfer gibi âlimlere aittir.

Şafii fakihi İmam el-Amrânî bu konuda şöyle der:
"Zührî ve İbn Sîrîn, zekâtın müşriklere verilmesinin caiz olduğunu söylemiştir." (*el-Beyân* Fi Mezheb el-Şafii, 3/441).

Bu görüşü savunanların bazı delilleri şunlardır:

1. **Delil:**
   Rivayete göre, Yezib b. Harun şöyle dedi: Habib bin Ebi Habib, şöyle dedi: Amr bin Haram'ı rivayetine göre bize şöyle dedi: Câbir bin Zeyd'e zekâtın kimlere verileceği sorulmuş ve o şöyle demiştir:
   "Zekât, Müslüman fakirlere ve onların zimmet ehli (gayrimüslim vatandaşlarına) verilir. Zira Rasulullah (s.a.v.), zimmet ehline sadaka ve ganimet dağıtmıştır." (*Musannef İbn Ebî Şeybe*, 2/402).
   Ancak bu rivayet mürseldir ve senet açısından tam kesinlik ifade etmez. Çünkü Cabir b. Zeyd tabiinlerin orta tabakasından olup Hicri 93 yılında vefat etmiştir. Onunla Rasulullah Sallallahu

Aleyhi Vesellem arasındaki senet ve ravi kim olduğu bilinmemektedir.

2. **Delil:**

   Bir rivayette, Ebu Muaviye bize, Ömer bin Nafi'den rivayet etti, o da Ebu Bekir el-Absi'den rivayet etti, o da Ömer'den rivayet ki, Tevbe suresi 60. ayetinde geçen "fakirler" ifadesini, Kitap Ehli'nin fakirleri olarak yorumladığı belirtilmiştir. (*Musannef İbn Ebî Şeybe*, 4/288).

Ebu Yusuf el-Harac s. 139) adlı eserde; Ömer r.a'nun Yahudilere insafı anlatılmış ve şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Gençliğinde ondan cizye almamız, yaşlandığı durumda ise onu sırt üstü bırakmamız insaftan değildir" Taberî de "Câmi'u'l-Beyan" (14/308) adlı eserinde İkrime'nin tefsirinden buna benzer bir rivayette bulunmuştur. Ancak bu rivayet de senet açısından zayıf bulunmuştur. El-Zehebî r.h, şöyle dedi: "Ebu Bekir el-Absi, Ömer'in rivayetine göre: bilinmiyor." "Mizan el-İ'tidal" (4/499) alıntısının sonu. Bkz: "al-İbn Ebî Hatim'in "Cerh ve't-Ta'dil" adlı eseri (9/341).

3. **Delil:**

   el-Belazeri (v. 279 H. *Fütuhü'l-Büldan*) adlı eserde şöyle dedi: Hişam b. Ammar, bazı şeyhlerden şöyle aktarırlar: Ömer r.a, Şam bölgesine yaptığı bir ziyarette, Dimeşk'in girişinde el-Cabiye bölgesinde cüzzam hastalığına yakalanan Hristiyanları görmüş bunun üzerine cüzzamlılara sadaka verilmesini emrettiği aktarılmıştır. Ancak bu rivayet de zayıftır, çünkü şeyhlerin kim olduğu belirsizdir. Ayrıca burada söz konusu olan sadakanın, farz olan zekât değil, nafile sadaka olduğu ifade edilmektedir.

4. **Delil:**

   İmam Serahsî el-Hanefî rahimehullah şöyle demiştir:
   "*Zekât, kâfire verilmez. Ancak İmam Züfer rahimehullah, zimmîye (İslam idaresi altındaki gayrimüslime) zekât verilmesini caiz görmüştür. Bu da kıyasa uygundur; çünkü burada maksat, fakir ve muhtaç olanı zenginleştirmektir ve bu maksat gerçekleşmektedir.*" (el-Mebsût, 2/202)

Tercihe şayan olan görüş, muteber mezheplerin fakihlerinden oluşan **cumhurun (çoğunluğun) görüşüdür**. Çünkü onların dayandığı deliller, **Nebevî hadisle sağlam bir şekilde**

desteklenmiş olup, ikinci görüşün delilleri ise **zayıf kalmaktadır**. Ayrıca bu görüş, **kişinin zimmetini (sorumluluğunu) en sağlam ve en ihtiyatlı şekilde yerine getirmesine daha uygundur.** Bunun yanı sıra, **İslam tarihi boyunca fukahanın fiilî uygulamaları da bu yönde olmuş** ve **resmî fetva olarak kabul edilen görüş de budur.**

Bu konuyla ilgili sitemizde bazı fetvalar bulunmaktadır. (21384), (39655) **numaralı cevaplardan istifade edebilirsiniz**:

İkincisi:

Eğer bir zaman gelir de Müslümanlar arasında **zekâtı hak eden kimse bulunmazsa**, o zaman bazı âlimlerden nakledilen ikinci görüşe göre **zekâtın gayrimüslimlere verilmesi caiz olur.** Çünkü: **"Kolay olan şey, zor olan sebebiyle düşmez"** Yani**, zekâtı hak eden bir Müslüman bulunamadığında, bulunan gayrimüslime verilmesi caiz olur**. Çünkü **zaruret hâli, genişlik hâlinden farklıdır.**

Bu konuda, **İbn Ebî Şeybe'nin** *el-Musannef* adlı eserinde (2/401) şu rivayet yer almaktadır:

Bize Cerîr, Leys'ten; o da Mücâhid'den rivayet etti:
"Yahudiye ve Hristiyana sadaka verilmez, ancak başka birini bulamazsan o zaman verirsin."

Ancak**, Şâfiî fakihleri,** böyle bir durumda **zekâtın saklanmasını ve Müslüman hak sahipleri bulunana kadar bekletilmesini** tercih etmişlerdir.

Bu hususta, **Hatîb eş-Şirbînî rahimehullah** şöyle demektedir:

"Eğer zekât verilecek kimse ne zekâtın toplandığı beldede ne de başka bir yerde bulunamazsa, zekât, hak sahipleri veya bir kısmı ortaya çıkana kadar muhafaza edilir.
Eğer hak sahipleri bulunduğu hâlde zekâtı almayı reddederlerse, o zaman imam (devlet başkanı) onları bu zekâtı almaya zorlar.
Çünkü zekât almak farz-ı kifâyedir.
Ayrıca, zekâtı hak eden kimseler belirli bir grup ise, onların izin vermesiyle zekât

mükellefi borcundan kurtulamaz." *(Muğnî'l-Muhtâc, 4/189).*

Ancak biz, **bu meselenin teorik bir tartışmadan ibaret olduğunu düşünüyoruz**. Zira **fakirliğin tamamen ortadan kalkması neredeyse imkânsızdır**. Bu sebeple, **farazî meseleler üzerine tartışmaya gerek yoktur**.

Ancak, tarihte **Ömer b. Abdülaziz**'in zamanında böyle bir durumun yaşandığına dair bir rivayet vardır:

"Ömer b. Abdülaziz zamanında, bir kişi zekâtını çıkarır fakat onu kabul edecek kimseyi bulamazdı." *(Târîh-u Vâsıt, s.184).*

Benzer şekilde, **İbn Asâkir**'in *Târîh-u Dimeşk* adlı eserinde (37/388), **Süleyman b. Dâvûd el-Havlânî'den** şu rivayet nakledilmektedir:

"Abde b. Ebî Lebâbe bana yüz elli dirhem göndermiş ve Ensar fakirlerine dağıtmamı emretmişti. Ben de Mâcişûn'a gittim ve Ensar fakirlerini sordum. O bana şöyle dedi:
'Vallahi, bugün onların arasında bir muhtaç olduğunu bilmiyorum.
Çünkü Ömer b. Abdülaziz, hilafeti devraldığında onların tamamına yardım etti ve içlerinden hiçbir fakir bırakmadı.'

Üçüncüsü:

Ömer b. Abdülaziz'in bu meseledeki tutumu hakkında, onun hayatını anlatan çeşitli kaynakları araştırdık. Bunlar arasında şunlar yer almaktadır:

1. **İbn Abdülhakem**'in *(v. 214 H)* **"Sîret-u Ömer b. Abdilazîz alâ mâ revâhû'l-İmâm Mâlik ve ashâbuhû"** adlı eseri,
2. **Ebû Bekir el-Âcurî** *(v. 360 H)* ve **İbn Bişrân** *(v. 430 H)* tarafından rivayet edilen **"Ahbâru Ebî Hafs Ömer b. Abdilazîz"**,
3. **İbnü'l-Cevzî**'nin *(v. 597 H)* **"Sîret-u ve menâkıbu Ömer b. Abdilazîz"**,
4. **Dr. Ali Cuma er-Revâhıne** tarafından yazılan **"Ömer b. Abdülaziz'in İktisadî Reform Metodu"** adlı eser *(buradan erişilebilir)*.

Ancak, bu kaynaklarda **Ömer b. Abdülaziz'in vacip olan zekâtı Yahudi ve Hristiyanlara verdiğine dair herhangi bir bilgiye rastlamadık**. Aksine, onun **bu paralarla köleleri azat ettiği** belirtilmektedir.

Bu konuda **Yahya b. Saîd** şöyle anlatmaktadır:

"Ömer b. Abdülaziz beni Afrika bölgesindeki sadakaları toplamakla görevlendirdi.
Ben de topladım ve fakirleri araştırdım, fakat orada zekâtı alacak hiçbir fakir bulamadım.
Benden alacak kimse de çıkmadı. Çünkü Ömer b. Abdülaziz insanları zenginleştirmişti.
Bunun üzerine, bu zekât parasıyla köleler satın alıp azat ettim ancak onların velâyeti Müslümanlara ait oldu."

Kaynak: *İbn Abdülhakem, (v. 214 H) "Sîret-u Ömer b. Abdilazîz alâ mâ revâhû'l-İmâm Mâlik ve ashâbuhû", s. 59.*

Ancak bu rivayette, **azat edilen kölelerin Müslüman olup olmadığı açıkça belirtilmemektedir**. Sadece **"ve velâyetleri Müslümanlarındır"** denilmektedir.

Bu ifade, **bu kölelerin gayrimüslim olduğu anlamına gelebileceği gibi, Müslüman oldukları hâlde velâyetlerinin umumî Müslümanlara bırakıldığı anlamına da gelebilir.** Dolayısıyla, **bu ifadeden kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.**

En iyisini Allah bilir.